

KOMENTARZ

1. Autorstwo i datacja *Hippiasza mniejszego*

Najważniejszym świadectwem przemawiającym za przypisaniem Platonowi autorstwa *Hippiasza mniejszego* jest wzmianka u Arystotelesa. W *Metafizyce* 1025a2–13 Arystoteles pokrótce krytykuje w kontekście analizy pojęcia fałszu rozumowanie z tekstu, który określa jako „Hippiasz”. Nie ulega wątpliwości, że wzmiankowany tekst to zachowany dialog *Hippiasz mniejszy*. Arystoteles nie wskazuje tu ani nigdzie indziej jego autora¹. Niemniej tekst ten został przywołany jako znany i gdyby jego autorstwo było sporne, można by spodziewać się, że Arystoteles zaznaczyłby tę kwestię. Autorstwo Platona stwierdzają Aleksander z Afrodyzji i Asklepiades z Tralles (zob. Pinjuh 2014:35). Diogenes Laërtios poświadcza, że Trazyllos uznawał autentyczność *Hippiasza mniejszego* i włączył ten dialog, wraz z *Hippiaszem większym*, do siódmej tetralogii (DL 3.56–61)². Medioplato-
nik Albinos wspomina oba dialogi w swoim *Prologu* (Εἰσαγωγή 3) do pism

¹ Choć w przekładzie Kazimierza Leśniaka pojawia się imię Platona, jednak nie ma go w greckim oryginale.

² Drugi dialog noszący imię Hippiasza, określane ze względu na jego długość jako *Hippiasz większy*, ma bardziej sporne autorstwo. Niektórzy badacze, w tym Charles Kahn i Holger Thesleff, datują ten tekst na późny IV wiek p.n.e. z uwagi na kwestie leksykalne. Przeciwno autorstwu Platona ma też przemawiać brak wzmianek o tym tekście u autorów z okresu klasycznego. Inni badacze bronią jednak autorstwa Platona, powołując się na opinię Trazyllusa, treść filozoficzną oraz styl literacki dialogu.

Hippiasz mniejszy

Platon

Platona. Rozumowanie z *Państwa* 333d–334b jest być może nawiązaniem do argumentacji z drugiej części *Hippiasza mniejszego*.

Jednak co najmniej od czasów Friedricha Schleiermachera toczyła się dyskusja nad autentycznością *Hippiasza mniejszego* (zob. Pinjuh 2014:41–49). Niektórzy badacze, w tym Friedrich Ast i August Winckelmann odrzucali autorstwo Platona, którego bronili m.in. Gottfred Stallbaum i Eduard Zeller (który wcześniej także odrzucał autentyczność dialogu). Argumentując przeciwko autorstwu Platona powoływano się na brak wskazania jego autora przez Arystotelesa oraz bliskie podobieństwo rozumowania z *Hippiasza mniejszego* z passusem *Wspomnień o Sokratesie* 4.2.19–23 Ksenofonta (Pinjuh 2014:36–37). Gerhard Ledger wykazał, że styl *Hippiasza mniejszego* istotnie jest bliższy *Ekonomikowi* Ksenofonta niż innym dialogom Platona (Ledger 1989:158). Obecnie większość badaczy przyjmuje autorstwo Platona na podstawie zbieżności tez krytykowanego przez Arystotelesa dialogu i treści *Hippiasza mniejszego* (Pinjuh 2014:38).

Nie ma jednoznacznych przesłanek do ustalenia daty napisania *Hippiasza mniejszego*. Niemniej jednak wśród badaczy panuje powszechne przekonanie, że dialog ten został napisany wcześniej w twórczości Platona³. Potwierdzają to analizy stylometryczne (Ledger 1989:218; Brandwood 1990:90–120). Należy przy tym pamiętać, że wiele dialogów wykazuje ślady zmian wprowadzonych w późniejszym czasie przez Platona, co znacznie utrudnia lub wręcz uniemożliwia datację na podstawie analizy stylometrycznej (Nails 1995:97–114; Ledger 1989:148–151). Odnośnie do umiejscowienia *Hippiasza mniejszego* we względnej chronologii dialogów jest wysoce prawdopodobnym, że jest on wcześniejszy od *Menona*

³ Niektórzy umieszczają napisanie dialogu nawet przed 399 rokiem p.n.e., czyli rokiem śmierci Sokratesa, na podstawie argumentu, że prowokacyjne etycznie aporie dialogu byłyby nieodpowiednie po procesie o bezbożność Sokratesa (Pinjuh 2014:41–42).

i *Charmidesa*. Podobnie jak w *Hippiaszu mniejszym*, w obu tych dialogach podjęta jest próba określenia cnoty jako zdolności i/lub wiedzy. Jednak w dialogach tych propozycja ta rozpatrzona jest w szczegółowy sposób, a następnie porzucona na skutek rozbudowanej analizy jako nietrafna. Sugeruje to, że te dwa dialogi zawierają rozwinięcie koncepcji wprowadzonej we wcześniejszym *Hippiaszu mniejszym* (Pinjuh 2014:42–49).

2. Gatunek literacki oraz czas i miejsce akcji *Hippiasza mniejszego*

Hippiasz mniejszy jest dialogiem. Ponieważ głównym rozmówcą jest Sokrates i rozmowa dotyczy wątków kojarzonych z tą postacią (np. etyczny wymiar wiedzy, metoda *elenchos*, odrzucenie autorytetu poetów), można zaklasyfikować go do gatunku dialogu sokratycznego (Σωκρατικὸς λόγος). Dialogi takie pisało wielu członków kręgu Sokratesa, w tym Antystenes, Ajschines ze Sphettos (inny niż mówca o tym samym imieniu), Fedon z Elidy i inni. Choć dialogi sokratyczne tych autorów zachowały się jedynie w bardzo niewielkich fragmentach, można wskazać na pewne swoiste cechy dialogów Platona, które odróżniają je od utworów innych członków kręgu Sokratesa. Z punktu widzenia interpretacji *Hippiasza mniejszego* najważniejszą z nich jest aporetyczność dialogu, tzn. zastosowanie metody krzyżowych pytań (tzw. *elenchos*), które kończą się niekonkluzywnie bez udzielenia jawnej odpowiedzi na wyjściowe pytanie. Cechy tej brak w zachowanych fragmentach dialogów sokratycznych innych autorów, podczas gdy jest ona obecna we wszystkich dialogach sokratycznych Platona i posiada istotne znaczenie filozoficzne. Kontekst sporów Sokratesa z sofistami (lub, ogólniej, współczesnymi mu autorytetami intelektualnymi z epoki), zastosowanie *elenchos*, wątek etycznego znaczenia wiedzy, krytyczna postawa wobec autorytetu poetów, czy aporetyczność (aby wymienić najbardziej

Hippiasz mniejszy

Platon

charakterystyczne cechy) umiejscawiają *Hippiasza mniejszego* w jednej grupie wraz z dialogami takimi jak *Protagoras*, *Eutydem*, *Laches*, *Charmides*, *Eutyfron*, *Ion*, a także *Obrona* i *Kriton*.

Hippiasz mniejszy to trzeci najkrótszy dialog Platona, obejmujący trzydzieści i pół stron w edycji Stephanusa (*Kriton* i *Ion* obejmują, odpowiednio, dwadzieścia i dwadzieścia i pół stron Stephanusa). Pod względem rodzaju narracji jedne dialogi Platona są opowiedziane (np. *Państwo*, *Fedon*, *Uczta*), inne są przedstawione bezpośrednio (np. *Eutyfron*, *Gorgiasz*, *Ion*). *Hippiasz mniejszy* zalicza się do drugiego rodzaju. Ze względu na brak zapośredniczenia rozmowa ukazana jest jakby działą się w czasie teraźniejszym, niejako jak podglądnięta scena z ówczesnego życia intelektualnego Aten. Język grecki dialogu jest potoczny, pozbawiony wyrazów technicznych i rzadkich, nie brak mu kolokwializmów.

Choć miejsce akcji dialogu nie jest określone, dzieje się on zapewne w Atenach, skoro głównym rozmówcą jest Sokrates, który niezwykle rzadko opuszczał miasto (*Kriton* 52b). Jeśli wzmiankowany na początku wykład Hippiasza ma być tym samym, o którym sofista wspomina w *Hippiaszu większym* 286b, to rozmowa odbywa się w szkole Feidostratos lub przed nią. Na identyfikację taką wątpliwość rzucają dwa argumenty. Po pierwsze, autorstwo *Hippiasza większego* jest wysoce niepewne i jest to prawdopodobnie utwór późniejszy niż *Hippiasz mniejszy*. Po drugie, wzmiankowany w *Hippiaszu większym* wykład wygłoszony przez Hippiasza w szkole Feidostratos dotyczył rad wychowawczych udzielonych przez Nestora Neoptolemosowi, podczas gdy wykład z *Hippiasza mniejszego* dotyczył porównania estetycznego i etycznego *Iliady* i *Odysei* (363a–b). Najprawdopodobniej zatem miejsce akcji *Hippiasza mniejszego* nie jest określone jednoznacznie, choć ze wzmianki, że na wykładzie Hippiasza było dużo publiki (364b), można wnosić, że nie jest to dom prywatny, lecz przestrzeń publiczna (Pinjuh 2014:88–89).

Nie ma jednoznacznych przesłanek dla ustalenia czasu akcji dialogu. Jedynym wydarzeniem opisanym w dialogu, które mogłoby pomóc w określeniu czasu akcji, jest wygłoszenie wykładu przez Hippiasza. Nawet jednak jeśli dialog nawiązuje do rzeczywistego wydarzenia, brak przesłanek dla określenia daty wizyty sofisty z Elei w Atenach. Laurence Lampert argumentuje za datacją dramatyczną na wiosnę roku 420 p.n.e. (2002:232–236). Jednak twierdzenie to opiera się na spornych założeniach, w tym uznaniu autentyczności *Hippiasza większego* i wcześniejszej dacie kompozycji *Hippiasza większego* niż *Hippiasza mniejszego* (Pinjuh 2014:40–41).

3. Kompozycja Hippiasza mniejszego

Mimo że w porównaniu z innymi dialogami *Hippiasz mniejszy* jest stosunkowo krótkim tekstem, stanowi on starannie skomponowaną całość. Pokazuje to, że Platon przykładął dużą dbałość do artystycznego opracowania dialogów od (prawdopodobnie) bardzo wczesnego etapu twórczości (por. Penner 1992:132–133).

Dialog można podzielić na dwie główne części⁴. Każda z nich zaczyna się cytatem z *Iliady*, który stanowi kontekst dla wyjściowego zagadnienia. Zagadnienie to jest następnie przedmiotem argumentacji, która kończy się aporetycznym wnioskiem. Na początku każdej z części pojawia się także postać Eudikosa, który skłania Hippiasza do podjęcia rozmowy.

W części pierwszej rozważane zagadnienie to tożsamość człowieka prawdomównego i kłamliwego. Wychodząc z opartego na egzegezie epitetów homeryckich stwierdzenia Hippiasza, że Achilles jest prawdomówny a Odyseusz kłamliwy, Sokrates dochodzi poprzez rozumowanie indukcyjne (tzw. *ἐπαγωγή*) do aporetycznego wniosku, że człowiek prawdomówny

⁴ Tak też odczytuje *Hippiasza mniejszego* Arystoteles (*Metafizyka* 1025a2–13), który wyróżnia dwa główne wnioski w swojej krytyce dialogu.

Hippiasz mniejszy

Platon

i kłamliwy jest tym samym. Wbrew wyjściowej opinii Hippiasza nie ma zatem pod tym względem różnicy między Achillesem a Odyseuszem. Pod koniec pierwszej argumentacji Sokrates wygłasza podsumowującą mowę, w której przedstawia postać Hippiasza jako uczonego sofistę.

Druga część rozumowania zaczyna się kolejną egzegezą cytatów z *Iliady*, w trakcie której Hippiasz przefomułowuje przedmiot rozmowy. Koncentruje się on na własnowolności działania, co proponuje jako cechę różnicującą własnowolnie kłamiącego Odyseusza i niewłasnowolnie mówiącego nieprawdę Achillesa. W odpowiedzi Sokrates sugeruje, nawiązując do przesłanek z pierwszej części dialogu, że własnowolne działanie jest lepsze od niewłasnowolnego. Wbrew pogładowi Hippiasza Odyseusz byłby zatem nie gorszy, a lepszy od Achillesa. W tym miejscu Sokrates wypowiada też drugą dłuższą mowę, w której opisuje własną niewiedzę – przeciwstawioną wiedzy Hippiasza – i wynikającą stąd metodę badania poprzez pytania i odpowiedzi.

Druga część dialogu zawiera dwie argumentacje, indukcyjną i dedukcyjną. Argumentacja indukcyjna ma na celu wykazanie, że człowiek wykonujący dane rzemiosło lub czynność źle własnowolnie jest lepszy od tego, który robi to niewłasnowolnie. Rozumowanie to kończy się aporetycznie, gdy zostaje zastosowane do duszy ludzkiej jako takiej, zgodnie z czym człowiek robiący zło własnowolnie lepszy jest od tego, który robiłby zło niewłasnowolnie. Wniosek ten podjęty jest w trzeciej argumentacji dialogu, która ma charakter dedukcyjny. Wprowadzone tu jest pojęcie sprawiedliwości, które jest zdefiniowane w kategoriach pojęć wiedzy (ἐπιστήμη) i/lub zdolności (δύναμις). Pojęcia te pełniły kluczową rolę w poprzednich dwóch argumentacjach indukcyjnych. Także to rozumowanie kończy się aporetycznym wnioskiem. W ostatnich słowach dialogu Sokrates wypowiada swoje niezadowolenie z wynikającego z argumentacji, lecz niesatysfakcjonującego wyniku.

Treść dialogu można podzielić w następujący sposób:

1. Rozmowa wprowadzająca (363a–364d).
2. Pierwsza egzegeza *Iliady* i wprowadzenie pierwszego zagadnienia tożsamości człowieka prawdomównego i kłamliwego (364d–365c).
3. Pierwsza argumentacja indukcyjna (365c–368a).
4. Pierwsza mowa Sokratesa, dotycząca wiedzy Hippiasza (368b–369a).
5. Pierwszy wniosek aporetyczny i odniesienie go do kontekstu home-ryckiego (369a–b).
6. Druga egzegeza *Iliady* i wprowadzenie drugiego zagadnienia własno-wolności i niewłasnowolności działania (369b–372a).
7. Druga mowa Sokratesa, dotycząca jego niewiedzy (372a–373a).
8. Druga argumentacja indukcyjna i drugi wniosek aporetyczny (373a–375d).
9. Argumentacja dedukcyjna odnośnie do pojęcia sprawiedliwości i trzeci wniosek aporetyczny (375d–376b).
10. Mowa końcowa Sokratesa stwierdzająca aporetyczność rozmowy (376b–c).

4. Historyczne pierwowzory postaci dialogu i ich przedstawienie w Hippiaszu mniejszym

W *Hippiaszu mniejszym* udział biorą trzy osoby: Sokrates, Hippiasz z Elidy oraz Eudikos, syn Apemantosa. W przypadku wszystkich postaci pojawiających się w dialogach Platona należy rozróżniać między ich historycznym pierwowzorem a literackim przedstawieniem⁵. Choć prawie wszystkie osoby z dialogów są wzorowane na rzeczywistych postaciach, jednak historyczna

⁵ Podobnie Arystoteles rozróżniał między Sokratesem jako postacią historyczną a „Sokratesem” jako postacią literacką, określając tego drugiego z dodatkiem rodzajnika (ὁ Σωκράτης).